

RÄPINA ÜHISGÜMNAASIUM

BRITTANY TUUL

11. KLASS

MINU VANAEMA MINNA HAINSOO, SETO KULTUURI HOIDJA JA EDENDAJA

JUHENDAJA: MAIRE ALVER

KAASJUHENDAJA: KARIN TUUL

SISSEJUHATUS

Minna Hainsoo on mu vanaema ja setu kultuuri esindaja ja edendaja. Tahan teada, mis ajendas teda setu leeloga tegelema. Samas soovin teada rohkem ta vanematest, lapsepõlvkodust, oma kodu ehitamisest, perest ning teistest olulisematest sündmustest ta elus. Lisaks tahan tutvustada teda rohkem ka väljaspool perekonna- ja tutvusringi.

Põhiosa minu tööst moodustab intervjuu minu vanaemaga, veel uurin ajalehtedest temaga tehtud intervjuusid, telesaateid ERR-i arhiivist ja ka artikleid, mis uurivad leelokoor Helmise tegevust. Intervjueerin ta õdesid, lapsi ja lastelapsi. Lisan fotosid vanaema fotoalbumitest.

Töö koosneb kolmest osast. Esimeses osas on Minna Hainsoo elulugu. Teises osas on tema ühiskondlik tegevus ja setu kultuuri õpetamine lastele. Kolmandas osas on uurimuslik osa, mis sisaldab intervjuusid perekonnaliikmetega.

Soovin tänada oma vanaema, et ta leidis aega oma elust mulle rääkida. Veel tänan kõiki, kes vastasid minu küsimustikule ning juhendajaid abi eest.

SISUKORD

1. MINNA HAINSOO ELULUGU	3
1.1. Algusest	3
1.2. Koolitee	5
1.3. Pere	7
1.4. Töökohad	12
1.5. Käsitöö	14
2. LEELOKOOR HELMINE	15
3. MINNA LÄBI LÄHEDASTE JA TUTTAVATE SILMADE.....	24
3.1. Minna õde Helve Mets	24
3.2. Minna õde Helju Ridali	26
3.3. Minna tütar Külli Luik	28
3.4. Minna poeg Andres Hainsoo	29
3.5. Minna tütar Karin Tuul	30
3.6. Minna lapselaps Märk Luik	31
3.7. Minna lapselaps Ehtel Hainsoo	32
3.8. Leelokoori juhendaja Sulo Nurmeots	33
3.9. Leelokoori liige Helju Kosemäe	35
3.10. Setu kultuuritegelane Aare Hörn	36
KOKKUVÕTE	37
RESÜMEE	37
KASUTATUD KIRJANDUS	38
LISAD	39
Lisa 1. Minna esimene võidulaul „Kuningriigi pääliin“	39
Lisa 2. Minna teine võidulaul „Seto hopõn“	40
Lisa 3. Minna kolmas võidulaul „Imä“	41
Lisa 4. Minna neljas võidulaul „Seto lipp“	43
Lisa 5. Uma Laulu konkursi diplom.....	44
Lisa 6. Minna viies võidulaul „Leelo“	45
Lisa 7. Minna kuues võidulaul „Seto kiil“	47
Lisa 8. Minna seitsmes võidulaul „Liinaseto ja maaseto“	48

1. MINNA HAINSOO ELULUGU

1.1. Algusest

Minu vanaema Minna Hainsoo on sündinud 12. jaanuaril 1947. aastal Mäe vallas Pluitsa külas Pähna talus. Tema vanavanemad Anna (1881–1954) ja Filipp Variksoo (sünni- ja surmaaeg ei ole teada) elasid Mikitamäe külas, nende maad ja metsad olid Pluitsa külas. Filipp ja Anna olid talupidajad. Metsa ja põllumaad oli neil kokku 21 hektarit. Nad kasvasid loomadele heina ja teravilju ning enda tarbeks ka teravilju. Hiljem ehitasid nad Pluitsasse talu (joonis 1), kuhu sai peremeheks Minna isa Andrei Variksoo (1913–1961).

Joonis 1. Pähna talu eramu (aasta teadmata) (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Minna isal oli vend Georg ja õde Maria. Isa abiellus Veera Pähnapuuga (1921–1974), kes oli pärit Järvesuu vallast Pörste külast (joonis 2).

Kui loodi kolhoosid, siis võeti Minna vanematelt ära nii maad kui ka hooned.

Joonis 2. Veera ja Andrei Variksoo 1954. aastal (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Pere esiklaps Helju sündis 1943. aastal 1. detsembril. Minna sündis perre teise tütrena. Peale teda sündisid perre veel vend Paul (1950) ja 1954. aastal 25. juulil õde Helve. Vend suri lapseeas. Pere oli neil suur: vanaema, vanaisa, ema, isa, kolm last ja koju oli tulnud elama peale abielulahutust isa õde Maria kahe tütrega: Aino (sündinud 1933) ja Linda (1931–1999). Suhted perekonnaliikmete vahel olid head. Minnal on meeles, et kui ema ja isa tulid villa kraasimast koju, siis pandi kogu pere ringi istuma ja jaotati villa heidekerad kõikide vahel võrdselt. Seega hoidis pere kokku ja jäid ka tülid tulemata.

Minna ema oli põllutöölaine kohalikus kolhoosis. Isa oli väga haige ja oli kodune. Isa õde oli juba vanem ja aitas emal koduloomi talitada. Kui Minna oli kolmene, siis suri vanaisa, vanaema suri paar aastat hiljem. Kui sõtsetütred Aino ja Linda abiellusid, viis üks sõtsetütarest ema Maria enda juurde elama. (Hainsoo, M. 2015. Minna Hainsoo mälestused. Kirja pandud 25.12.2015 töö autori poolt)

Toidulauale jõudis kõik, mis oli omal põllul ja laudas kasvatatud. Põhitoit oli kartul ja sellest tehtud toidud. Laudas oli 2–3 lehma ja peeti ka sigu, lambaid ja kanu (joonis 3).

Joonis 3. Pähna talu laut ja küün (aasta teadmata) (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Kui oli kolhoosiaeg, siis nõuti normiks piima ja mune (norme vanaema ei mäleta). Võid sai süüa ainult pühade ajal. Sügiseti hapendati kaks tünnitäit kapsast. Toit oli väga tervislik, ja kuigi seda ei olnud palju, polnud ka nälga. Igal perel oli 60 sajandikku maad. Seal polnud ruumi teravilja kasvatada. Enam pole Minnal meeles kust leivavilja osteti. Leiba küpsetati kodus üks kord nädalas.

Minna vanemate talu laut oli kolhoosi tall, seal peeti hobuseid. Mingil ajal oli perel ka hobune. Vanasti ei olnud külateed lumevabad. Minna isa viis lapsed siis hobusega nädala algul kooli ja tuli laupäeval jälle järele. (Hainsoo, M. 2015. Minna Hainsoo mälestused. Kirja pandud 26.12.2015 töö autori poolt)

1.2. Koolitee

Kooliteed alustas Minna aastal 1954 Karisilla algkoolis, kus õpetajateks olid Jelena ja Heino Sõrmus. Koolimajas oli kaks tuba nelja klassi jaoks, õpetajate elutuba ja köök. Külalt käis sinna viis-kuus last, kellega koos mindi kooli ja ka koolist koju. Koolitee pikkuseks oli neli kilomeetrit. Meelde on jäänud eriti talved, sest Karisilla algkooli ligidal oli mägi, kust kõik lapsed palju alla lasid, küll palitu peal, küll koolikoti peal. See oli ka

omamoodi ohtlik, seal all oli oja, mis külmus kinni ainult väga tugevate külmade ajal. Mõnigi sõit lõppes vesiselt, aga Minna jaoks õnneks mitte. Vanem õde Helju käis juba neljandas klassis, kui Minna esimesse läks. Teise klassi läks ta Mikitamäe kooli (joonis 4). Seal oli valmis saanud suur ja uhke koolimaja. Talvel elati Mikitamäe koolimaja internaadis.

Joonis 4. Klassikaaslastega spordipäeval aastal 1960 (Minna kolmandas reas vasakult esimene) (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Internaadi elu oli päris huvitav. Kui koolitöö sai tehtud, siis mängisid lapsed õhtuti igasuguseid mänge. Näiteks sõrmuse suskamine – lapsed istusid ringis, ringi sees oli ühel lapsel midagi käes, ringi sees olija käis kõikide juurest läbi, ning pani selle eseme kellelegi kätte. Ringist väljas oli laps, kes pidi ära arvama, kellele see ese sai ja kui lõpuks ära arvas, vahetati rolle ning mäng algas otsast peale. Elati terve nädala kodust kaasa võetud toiduga. Selleks olid leib, ahjuliha, või ja moos. Koolimajast said õpilased hommikul ja õhtul sooja teed. Nädala lõpuks oli leib väga kõvaks läinud ja kuiva toitu enam ei tahetud. Kui nädala sees isa vahel midagi sooja tõi, siis oli see päris pidusöök.

Õppimine ei valmistanud Minnale raskusi. Ta oli kogu aeg klassis parimate seas. Minna oli võimeline ilma raamatut kätte võtmata vastama vähemalt hindele hea. Ükskord 5. klassis, kui Minna isa oli väga haige, kutsus teda vastama eesti keele õpetaja Aleksandra Luuskar. Minnal ei tulnud meelde ei jutu pealkiri ega ka sisu. Õpetaja vaatas talle otsa ja küsis isa tervise kohta. Kui Minna siis nutma hakkas, käskis

õpetaja pinki istuda ja jättis halva hinde panemata. (Hainsoo, M. 2015. Minna Hainsoo mälestused. Kirja pandud 28.12.2015 töö autori poolt)

Kui Minna õppis seitsmendas klassis, suri ta isa. Minna jäi ema ja õdedega neljakesi. Vanem õde õppis juba Värskas Keskkoolis ja noorem läks järgmisel aastal esimesse klassi. Pärast seitsmenda klassi lõpetamist ei saanud Minna enam mujale õppima minna. Mõlemad õed olid isalt saanud tuberkuloosi, mis oli tollal väga raske haigus. Vanem õde oli sageli Leevi tuberkuloosihaias ja noorem õde Tartu tuberkuloosihaias. Minna ema ei suutnud üksi peret ülal pidada ja Minna pidi tööle minema. See oli tema jaoks raske, sest kõik klassikaaslased said edasi õppida, aga tema mitte. (Hainsoo, M. 2015. Minna Hainsoo mälestused. Kirja pandud 29.12.2015 töö autori poolt)

1.3. Pere

1963. aastal kohtus Minna oma tulevase abikaasa Kusta Hainsooga (1937–2001). Ta oli Minna naabripoiss, kes tuli sõjaväest koju tagasi. Enne seda oli ta õppinud Paide tööstuskoolis ja töötanud Kohtla-Järvel kaevanduses. Nad abiellusid 8.02.1964 (joonis 5).

Joonis 5. Abielu registreerimine Põlva Perekonnaseisubüroos aastal 1964 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Pereelu alustasid nad Minna isakodus. Seal sündisid nende esimesed lapsed. Külli sündis 4. juulil 1964 ja Andres 2. veebruaril 1966. Siis otsustasid nad endale hakata kodu ehitama. Ehituseks sobiv krunt eraldati neile Mikitamäe külas. Praegune aadress Mikitamäe küla, Mäe tänav 34 (joonis 6) (Hainsoo, M. 2015. Minna Hainsoo mälestused. Kirja pandud 3.1.2016 töö autori poolt).

Joonis 6. Minna ja Kusta Hainsoo ehitatud kodu 2015. aastal (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Nad alustasid maja ehitamist 1968. aastal ja juba aasta hiljem kolisid sisse. Majas oli valmis ainult üks tuba. Ahju veel polnud. Sooja sai ainult pliidiga. Peaaegu kõik tööd tegi Minna koos abikaasaga. Ainult pottsepp tegi pliidi, ahju ja korstna. Abiks oli see, et Kusta oli majandis autojuht. Kõik vajaliku materjali transportisid nad ise kohale. Nendel majaehituse aastatel ei saanud nad peale söögi ja ehitusmaterjalide midagi lubada. Pere elas väga säästlikult. Laudas oli kogu aeg olemas lehm, mullikas, lambad, kanad ja paar pörsast. Suurem osa toidust tuli kodunt. Igal aastal sai mullika ja lambaid müüa, selle rahaga jätkasid nad poolelioletava maja ehitamist. 8. märtsil 1975 sündis perre kolmas laps, Karin (Hainsoo, M. 2015. Minna Hainsoo mälestused. Kirja pandud 4.1.2016 töö autori poolt).

Sovhoosi lagunemisel jäid nii Minna kui ka abikaasa Kusta töötuks. Tütar Karin õppis sellel ajal veel Tartu Õpetajate Seminaris klassiõpetaja erialal. Seda väga rasket aega oli veel pool aastat. Siis sai Kusta Veriorale puidufirmasse tööle, Minna aga haigestus raskelt ja jäi invaliidsuspensionile. Lapsed olid selleks ajaks kõik endale pere ja kodu loonud (joonis 7).

Joonis 7. Karin Tuul, Andres Hainsoo ja Külli Luik aastal 2015 (Foto: K. Tuul erakogu)

Vanem tütar Külli abiellus Arvo Luigega (sünd. 1963) ning ehitas koos abikaasaga maja Tilga külla Rõngu valda Tartumaale. Külli peres kasvab viis last: Allar (sünd. 1988), Janar (sünd. 1989), Sille (sünd. 1991), Märt (sünd. 1992) ja Martin (sünd. 1997) (joonis 8).

Joonis 8. Külli pere aastal 2012 (Foto: K. Luik erakogu)

Poeg Andres ostis koos abikaasa Ene Hainsooga (sünd. 1967) talumaja Pahtpää külla Veriora valda Põlvamaale. Nad tegid seal põhjaliku remondi. Andrese peres kasvab kolm tütar: Anita (sünd. 1989), Elis (sünd. 1991) ja Ehtel (sünd. 1995) (joonis 9). Andrese tütreid on alustanud pereelu ja neil on endal lapsed. Anita peres kasvab Sten (sünd. 2015), Elise peres kasvavad Tanel (sünd. 2013) ja Deliisa (sünd. 2016).

Joonis 9. Andrese pere aastal 2012 (Foto: A. Hainsoo erakogu)

Kõige noorem tütar Karin jäi vanematekoju Mikitamäele elama. Karini ja Aini perre sündis kaks tütart: Brittany (sünd. 1999) ja Bianca (sünd. 2004) (joonis 10). Minnal on seega kümme lapselast ja kolm lapselapselast.

Joonis 10. Karin perega 2008 (Foto: K. Tuul erakogu)

Elul oli Minna jaoks väga raskeid aegu varuks. Abikaasa Kusta haigestus vähki. Talle tehti mitmeid operatsioone, aga kasutult. 2001. aasta talvel pidi ta ka ise seljaoperatsioonile minema. Operatsioon ebaõnnestus ja ta jäi mõneks kuuks voodisse. See oli raske aeg kõigile. Kõige raskem oli muidugi Karinil ja Ainil. Karin töötas koolis õpetajana, Ain politseinikuna. Kuidagi said nad aastase Brittany ja kahe haige hooldamisega hakkama. Siis viidi Minna uuesti Tartusse operatsioonile, edasi Haapsallu taastusravile. Koju tuli ta juba tervemana, kuid vajab liikumiseks karkude abi. Suve algul sai Minna juba lühemat maad ilma karkudeta käia. Siis tuli hakata Kustat hooldama, sest Kusta jäi voodihaigeks. Raskemate tööde tegemisel olid abiks Karin ja Ain, sest Minna midagi tõsta ei tohtinud. 2001. aasta juulis suri Minna abikaasa Kusta (Hainsoo, M. 2015. Minna Hainsoo mälestused. Kirja pandud 5.01.2016 töö autori poolt).

1.4. Töökohad

Minna alustas põllutöölisena. Ametlikult oli töö Minna ema Veera Pähnapuu, aga töö käis tema asemel hoopis Minna, sest Minna ema käis suviti Leningradis kurke müümas ja toimetas kodus. Palgad olid siis väga väikesed, sellega peret ära ei toitnud.

15.09.1969 alustas Minna tööd Mikitamäe lastepäevakodu lapsehoidjana. Kõik töötajad olid noored (joonis 11).

Joonis 11. Minna (vasakult kolmas) töökaaslastega Mikitamäe lasteaiast aastal 1969 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Lapsi toodi sinna Mikitamäelt, Räpinast, Oravalt ja Ruusalt. Sellepärast oli lasteaed ööpäevane. Minna töötas alguses 1,5 koormusega (8 tundi päeval ja 4 tundi öösel ning 4 päeva nädalas). Kui aga vanem tütar kooli läks, siis töötas ühe koormusega (joonis 12).

Joonis 12. Minna koos Andrese ja Külliga aastal 1970 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Palk oli 60 rubla kuus. 17.11.1983 viidi ta üle lastepäevakodu kokaks. 16.02.1984 läks Minna tööle Mikitamäe sovhoosi loomalauta. Temast sai noorkarjatalitaja. Talitajad said head palka (peaaegu 200 rubla kuus). See töö oli füüsiliselt väga raske. Tuli vasikaid toita ja joota, lauta koristada, vasikaid karjaaeda ajada ja palju muud teha. Minna tervis ei pidanud suurele koormusele vastu. Ta haigestus raskelt ja oli kaua töövõimetu.

Mikitamäel avati 1991. aastal õmblustsehh, kus hakati dresse õmblema. 25.02.1991 alustas Minna tööd õmbleja õpilasena, kuus kuud hiljem viidi ta üle õmblejaks. Materjal toodi Petserist ja valmistooted viidi sinna tagasi. Tsehh töötas ajani mil kontrolljoon Venemaaga (26.12.1991) kinni pandi. 22.06.1992 vabastati ta töölt seoses kohtade koondamisega. Pärast seda kolis ruumidesse eraettevõtja oma õmblusmasinatega. 25.06.1992 võeti Minna tööle AS Henne õmblejaks. Õmblema pidi kõike, mida kästi. Alates sipupükstest, pluusidest kuni kleitideni. Tööandja tõi materjali ja lõiked. Töö oli

küllaltki keeruline, iga päev uued asjad õmmelda. See oli selline aeg, et töö sai tehtud, aga palka maksti nii, kuidas juhtus. 15.09.1995 vabastati ta töölt seoses õmblustsehi likvideerimisega. Õmblejad jäid ilma ka viimasest palgast. (Hainsoo, M. 2015. Minna Hainsoo mälestused. Kirja pandud 6.1.2016 töö autori poolt)

1.5. Käsitöö

Kui Minna abiellus ja oma kodu rajas, oli perel lehm, mullikas, lambad, kanad ja paar pörsast. Kogu aeg olid laudas lambad. Kuna tollal oli kaubavalik poodides väike, pidi Minna väga palju käsitööd tegema, et perel oleks kõik olemas. Lammastelt sai villa, mille Minna vahetas lõnga vastu. Ta kudus kogu perele kampsuneid, mütse, kindaid ja sokke. Igapäevaselt käis ta tööol, seega olid käsitöö jaoks ainult hilised õhtutunnid. Praegu koob ta sokke ja kindaid. Kuna pere on suur, koob ta jõulukingituseks üle kahekümne paari sokke.

Kui õmblustsehh kinni pandi ja Minna pensionile jäi, õppis ta ära vöö kudumise. Neid on ta teinud päris palju. Nii oma pere kui ka müügi jaoks.

Minna kätte jäid tema ema kangasteljed. Ta õppis ära kanga vedamise ja telgedele seadmise. Tänu sellele sai Minna tööks ja ka hobiks kaltsuvaipade kudumine. Kõige raskem selle juures on kaltsu lõikumine. Värvide kokkuseadmine on juba loomingulisem (joonis 13).

Joonis 13. Minna vaipa kudumas 2016. aasta suvel (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Vaibad on kingituseks oma pere liikmetele ning müügiks (joonis 14).

Joonis 14. Minna vaipu müümas Lüübnitsa sibula- ja kalalaadal 2012 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Lisaks meeldib Minnale ka õmmelda. Rahvariiete põlled, linikud ja hamed on enamjaolt kõik ise õmmeldud. (Hainsoo, M. 2016. Minna Hainsoo mälestused. Kirja pandud 27.12.2016 töö autori poolt)

2. LEELOKOOR HELMINE

Mikitamäe naised tulid 1989. aasta kevadel kokku ja tegid leelokoori. Ka Minnat kutsuti, aga tal polnud siis ehteid. Oli ainult tema ema antud suur hõbesõlg ja üks hõberahadega kaelakee. Aasta pärast leelokoori alustamist lasid leelokoori liikmed endale Võrus vene kopikatest ehteid valmistada ja hiljem need Tartus hõbetada. Ehted said päris ilusad, aga ikkagi mitte nii nagu hõbeehted. Minna lasi Võrus kaks kaelaehet

valmistada ja poolteist aastat pärast koori alustamist oli ka tema kaheksa naise kõrval koori ridades. Seto laule oli alguses vaid kuus, nad laulsid ka vanu seltskonnalaule.

Kui Minna esimest korda koori laulma läks, võtsid naised ta lauluga vastu. Leelokooris laulsid siis Aino Leppoja (sünd. 1962), Aleksandra Holmar (1920–2001), Anni Pall (1925–2003), Laine Pai (sünd. 1938), Linda Leheveer (sünd. 1933), Olga Luga (1924–2001), Silvi Kina (sünd. 1934) ja Veera Lunda (1921–2010). Aino Leppoja oli koori juhendaja.

Esimene esinemine oli Põlvas Jakob Hurda sünniaastapäeval. Esinemisi oli alguses harva, aga iga aastaga tuli neid juurde. Üle kahe aasta peeti leelopäevi ja hakati pidama ka Seto Kuningriigi päevi. Esimene kuningriik kuulutati välja 1994. aastal. Tänu nendele üritustele hakkas Helmisesse uusi liikmeid tulema. Nendega liitus ka Mikitamäe naine Natalja Tarkus (1922–2001), kelle lapsepõlvekodu oli Värskas. Nati oskas väga hästi uusi laule kirjutada ja ta teadis palju vanu laule. Siis lauludest enam puudust ei tulnud. 1995. aastal liitusid Inara Luigas (sündinud 1959) ja Helgi Laiakivi (sündinud 1961).

Oma esimese laulu tegi Minna Helmise lauljale Veerale sünnipäevaks, kuna Veera ei tahtnud peale laulu kingituseks midagi muud.

Tänu Setomaa toimetaja Ilmar Vananurmele said nad 1994. aastal esimese pikema sõidu Leetu. Ilmar oli Leedus õppinud ja oskas hästi leedu keelt. See reis oli imetore ja nad said tunda leedulaste külalislahkust.

Esimene suurem välisreis oli Saksamaale 1999. aasta kevadel. Vallal oli Saksamaal sõprusvallaks Leetseni vald. Sinna kutsuti Helmine külla. Kooriga oli kaasas ka teisi valla inimesi (joonis 15) (Vananurm 1999).

Joonis 15. Esinemine Leetsenis 1999. aastal (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Enne Saksamaale minekut liitusid kooriga ka Helgi Rumask (sünd. 1952), Helvi Lind (sünd. 1935), Juta Nurmeots (sünd. 1953) ja Sulo Nurmeots (sünd. 1950). Koor oli siis juba 15-liikmeline.

Esimest korda läks Minna sõnolise võistlusele 1996. aastal. Minna Hainsoo ja Olga Luga tegid laulu teemal „Midä oppa ummilõ latsilõ?“. Sõnad kirjutas Minna paberile ja laulis need sealt maha.

Järgmisel, 1997. aastal oli Seto Kuningriik Luhamaal. Ka sellel aastal osales Minna sõnolise võistlusel ja osutus võitjaks (lisa 1). See oli Minna esimene sõnolise võistluse võit. ([https://arhiiv.err.ee/vaata/paev-setu-kuningriigis Minna alates 26.10 \(04.01.2018\)\)](https://arhiiv.err.ee/vaata/paev-setu-kuningriigis_Minna_alates_26.10_(04.01.2018))))

Leelokoor andis 1999. aastal välja CD-plaadi. Sellel on ka Minna tehtud laul „Uma koori kitmine“. Koori uueks juhendajaks valiti Sulo Nurmeots.

Seto kuningriigi sõnolise võistlusel hakkas Minna osalema igal aastal. Järgmine võit tuli talle 2000. aastal Värskas. Laulu teemaks oli „Seto hobõnõ“ (lisa 2).

Leelokooris osalemine andis võimaluse palju reisida. Leelokoor käis 1999. aastal Soomes Lappeenrantas. See oli koori esimene laevareis. Kaasas oli kümme laulunaist, pillimees Ain Raal Tartumaalt ja Setomaa toimetaja Ilmar Vananurm. Küllakutsujaks oli Lappeenranta kultuurisekretär ja Tuglase seltsi liige Kaisu Lahikainen. Kolm ööd ööbiti Pullokatul väikeses hotellis, mis koosnes kolmest vanast, kuid mugavast ja kodusest puumajast. Esinemine oli Lappeenranna linnahallis. See oli

Kalevala eepose 150. aastapäevale pühendatud aktus-kontsert, kus oli üle 400 kuulaja. Teine esinemine oli Tuglase seltsi kokkusaamiskohas Karjala majas (joonis 16). Reisikulud kattis Lappeenranta linnavalitsus. Kaisu Lahikaineniga on ka hilisematel reisidel kokku saadud (Leppoja 1999).

Joonis 16. Esinemine Tuglase seltsi majas 1999 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

2001. aasta oli Minna jaoks raske, sest suvel suri abikaasa. Tollel aastal ta enam laulma ei läinud. Järgmisel aastal kutsusid naised teda tagasi koori. Suve hakul hakkas ta uuesti kooris laulmas käima.

2002. aasta augusti alguses oli kuningriigipäev Mikitamäel. Sõnoliste lauluteemaks oli „Imä“ (Iisa 3). See oli Minnale sobiv teema. Kuna ta oli ema noorena kaotanud, oli see laul kurb. See oli kolmas sõnolise võistluse võit. Esinemisi hakkas üha rohkem tulema. Käidi Venemaal, Taanis ja mitu korda ka Soomes. Esinemisi oli ka Värskas sanatooriumis, Seto Talumuuseumis ja kohalikel Mikitamäe pidudel.

Kuna Karin elas oma perega kodus, oli alati koduhoidja olemas ja Minna sai leelokooriga esinemas käia. Vanemale tütrele Brittanyle õmbles Minna koos Kariniga rahvariided ja Minna hakkas teda esinemistele kaasa võtma. Brittany oli kaasas ka esinemisel Kihnu saarel ja Hiiumaal. (<https://arhiiv.err.ee/vaata/prillitoos-187> Minna alates 32.05 (04.01.2018))

Leelokoor on tähistanud koori sünnipäeva. Esimest korda siis, kui koor sai viieaastaseks. Hiljem ka juba 10., 15., 20. ja 25. sünnipäeva. Kui oli koori 15.

sünnipäev, siis tegi kultuuritöötaja Katri Karpson projekti uute rahvariiete saamiseks. Peosaali saabus koor uute kitasnike (pihikseelik), põlled ning ka kingadega.

2004. aasta kuningriigipäeval sai Minna neljandat korda kuninga sõnoliseks. Laulu teemaks oli „Seto linn“ (lisa 4).

2005. aastal anti välja teine Helmise CD-plaat, kus oli juba kuus Minna tehtud laulu. Tema kirjutatud laulud sellel CD-l on „Tareehitamise laul“, „Mõrsjaitk“, „Laul ema mälestuseks“, „Sõsar, hakkame laulma“, „Helmise koori tulek“ ja „Tulin üles hommikul“.

Helmise 20. sünnipäevaks tehti esimene leelokoori infovoldik, kus olid peal Minna sõnad:

„Helödi hõpõt ja kohendi kossõ,
ime linke liigutõlli.
Helme sealt vasta helisevä,
liplõkõsõ leelotiva.
Nii ma ime illo otsõ,
illo otsõ leelo löüdse.“ (Minna käsikiri)

Tollane kultuuritöötaja Aida Puusepp (1953–2011) laskis kõigist koori liikmetest teha fotod ning need raamida. Raamitud fotod kinkis ta koori liikmetele. Minnale meenub seda fotot vaadates tihti Aida, keda enam nende keskel pole. Aida matustel laulis Minna esimest korda surnuitku. Ta töötas endale, et see oli esimene ja viimane kord, sest nii kurba laulu laulda oli emotsionaalset raske.

25. mail 2008 saavutas Minna laul „Kuulatsõ kulätamah“ Uma Laulu võistlusel Eesti Rahvaluulearhiivi eriauhinna kõige parema vana rahvalaulu moodi laulu eest (lisa 5). Viies kord tuli Minna kuninga sõnoliseks 2008. aastal. Teemaks oli „Seto leelo“ (lisa 6). Kuningriigi alguses kuulutati teema välja ja aega oli poolteist tundi, et laul valmis saada ja pähe õppida, sest paberilt maha lugeda ei tohtinud. Tollel aastal võeti seto leelo ka UNESCOsse. (<https://arhiiv.err.ee/vaata/seto-leelo> Minna alates 19.20 (04.01.2018))

2010. aastal paluti Minna Hainsool ja Helvi Linnul Viljandi Pärimusmuusikakeskuse poolt hakata seto leelot õpetama. Minna ja Helvi käisid Põlvas, Meremäel, Mikitamäe koolis ja lasteaias. Minna õpetas viisi ja sõnade seadmist ja Helvi killõ laulmist (Nutov 2011: 19).

2012. aastal võitis Minna Värskas Seto Kuningriigi päeval kuuendat korda sõnolise võistluse. Teemaks oli „Seto kiil“ (lisa 7) (Nutov 2012: 1).

2012. aasta suvel osales Helmise koor Vanemuise etendusel „Peko“. Kuna see lavastus osutus väga edukaks, osales koor kolm suve järjest kõikides „Peko“ lavastustes (joonis 17).

Joonis 17. Peko etendusel Minna esimeses reas paremalt teine 2013. aastal (Foto: M. Hainsoo erakogu)

12. jaanuaril 2013 tunnustas Setomaa Valdade Liit Minna Hainsood kui Setomaa aasta inimest 2012 selle eest, et ta on suur sõnoline, seto kultuuri hoidja ja edasikandja.

2013. aastal läks Minna leelopäevale koos tütre Karini ja tütretütrega. Leelopäeva kavas oli leelotamine koos oma perega. Kirja oli pannud ennast päris mitu perekonda, aga lavale jõudis ainult Minna oma. Leelopäeval esinesid ka Mikitamäe kooli leelolapsed Minna tehtud lauluga. Koolilapsed on veel esinenud maarjapäeval Radaja festivalil ja Mikitamäe kooli üritustel (joonis 18).

Joonis 18. Mikitamäe kooli õpilastega Setu Kuningriigi päeval Mikitamäel 2014 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

2014. aastal sai Minna seitsmekordseks Seto Kuningriigi sõnoliseks. Seekord toimus see Mikitamäel, teemaks oli „Liinaseto ja maaseto“ (lisa 8). Teiseks teemaks oli „Vanaimä“. Mõlemate teemade kohta oli Minna laulu teinud. Loosiga tõmmati esimene teema.

Joonis 19. Seto kuningriigi meistrimehed aastal 2014 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

2014. aasta sügisel esitas Mikitamäe vald Minna Sotsiaalkaitseministeeriumi konkursile 2014. aasta imeline vanaema. Üle Eesti valitakse esitatud kandidaatide

seast kümme parimat. Autasuks oli viiepäevane tuusik Pühajärve spaasse ja meened (Nutov 2014:10).

2014. aasta sügisel oli Minnal võimalus sõita festivalile Siberisse Tomski linna. Grupp oli üheksaliikmeline, sinna kuulusid setod üle Eestimaa. Pihkvast istuti ennelõunal rongile ja Moskvasse jõuti järgmise päeva hommikul. Minna polnud varem Moskvast käinud. Seal sõitis ta esimest korda metrooga. Grupp tutvus linnaga, käis Punasel väljakul ja vanal Arbati tänaval. Õhtul sõitsid nad Vnukovo lennujaama. Lennuk väljus kell 21.00 ja lennureis kestis viis tundi. See oli Minna esimene lennureis. Kõik festivalil osalejad olid majutatud kolmekorruselisse hotelli, mis asus linnast väljas. Hommikul istuti bussidesse ja hotelli jõuti tagasi õhtul hilja. Kogu päev olid linnas esinemised. Küllakutsujate unistus oli kunagi setod Siberisse tuua ja see ka täitus. Üks päev veedeti ka Siberi külakeses.

2015. aasta augustis kutsuti leelokoor Helmine Helsingisse. Minna võttis kaasa ka tütre Karini koos laste Brittany ja Biancaga. Terve nädal käidi Sibeliuse Akadeemias laulmas (joonis 20). Seal olid peale setude ka soomlased, mordvalased ja udmurdid. Kordamööda õpiti üksteise laule ja tantse. Esinemised toimusid Seurasaari vabaõhumuuseumis.

Joonis 20. Rahvatantse õppimas 2015. aastal Sibeliuse Akadeemias (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Alates Soome reisist on nii Karin, Brittany kui ka Bianca leelokoori liikmed. See nõuab enne esinemisi alati tõsiseid ettevalmistusi, sest vaja on korda sättida nelja inimese rahvariided, üle korrata laulud, tantsud ja mängud.

2015. aasta detsembris anti leelokoorile Helmine Anne Vabarna nimeline omakultuuripreemia, mida annab välja Värskla Vallavalitsus (joonis 21).

Joonis 21. Anne Vabarna nimelise omakultuuripreemia laureaadid 2015. (Foto: M. Hainsoo erakogu)

2016. aasta juulis jõudis Helmine esimest korda Saaremaale. Taritus toimus valla laulupidu, kuhu oli kutsutud ka Helmine. Sama aasta augustis sai Helmine kutse esinema soome-ugri ja samojeedi väikerahvaste festivalile Sankt-Peterburgi. Selles linnas polnud enamik kooriliikmeid varem käinud. Lisaks esinemistele käisid festivalil osalejad laevareisil mööda Neevat (joonis 22). Koori liikmed tegid koos linnas jalutuskäigu, käidi ka Talvepaleed vaatamas. (Hainsoo, M. 2016. Minna Hainsoo mälestused. Kirja pandud 16.12.2016 töö autori poolt)

Joonis 22. Laevareis Neeva jõel (Minna esireas keskel) 2016. aastal (Foto: M. Hainsoo erakogu)

3. MINNA LÄBI LÄHEDASTE JA TUTTAVATE SILMADE

3.1. Minna õde Helve Mets

Joonis 23. Helve Mets aastal 2016 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Mis on esimene asi, mis meelde tuleb, kui sa Minnale mõtled?

No ikka tema imeilusad leelotekstid. Ei suuda siiamaani pisarateta kuulata Minna laulu meie emast, mille ta tegi IX kuningriigipäeval Mikitamäel. Sõnad tuli teha kahe tunni jooksul ja selle aja sisse pidi mahtuma ka leelopargile laulu õpetamine. Nagu sellest veel vähe, laul tuli ka peast eest öelda. Imeline.

Nimeta kolm omadussõna, mis iseloomustavad Minnat kõige paremini.

Tohutu töökus, ausus ja perearmastus.

Milline ta õena on?

Minna on väga hoolitsev, muretseb alati kõigi pärast. Tahab alati teada, kuidas meil ja meie perel läheb. Kui me juba paar päeva ei ole helistanud, helistab Minna ja ikka esimesena, et kuulda, kuidas mul läheb.

Mis on tema jaoks oluline?

Minna jaoks on oluline, et tema lähedastel läheks hästi, et lapsed ja nende pered oleks terved. Minna mõtleb oma laste peredele nii lähedal kui ka kaugel.

Milline oli teie lapsepõlvekodu?

Maakodu Setomaa soode keskel, kust enamasti ei pääsenud kingadega bussi peale. Oli aegu, kus kummikud tuli jätta bussijaama lähedale metsa põõsasse ja enne bussile minekut kingad jalga panna. Olid loomad, heinamaa, karjamaa. Põllul kasvas kõik eluks vajalik nii oma perele kui ka meie pere loomadele. Alati kasvatati maasikaid ja kurke, mida müüdi turgudel. Leningradi turule viidi kurgid ja kartulid. Kurgid viidi värskelt ja puutünnidesse hapendatult. Maasikad viidi Tartu turule. Tartu turule viimiseks pakiti maasikad korvidega pakkidesse, pakid viidi jalgrattal bussipeatusesse, seal tõsteti bussi pagasiruumi ja Tartusse. Mäletan, et maasikakorvide peale käisime metsast sõnajalalehti korjamas. Mäletan sauna kütmist. Meil oli suitsusaun ja laupäevast kütmist alustati varakult. Minu kui väikese lapse jaoks tundus sauna kütmine tohutult pikk ja aeganõudev. Ka vesi tuli päris kaugel asuvast tiigist sauna kanda.

Pane kirja üks lugu, mis meenub sulle seoses Minnaga teie lapsepõlvest.

Olin ikka võrreldes Minnaga väga väike. Esimesed mälestused on sellest ajast, kui Minna oli juba abielus ja tal oli juba tütar Külli. Olin olnud kolm aastat sanatoorses koolis Tartus ja koju ei saanud. Kui koju tulin, oli Minna abielus ja tema tütar Külli 11-kuune. Minna käis tööl ja mina jäin suveks koju Küllit hoidma. Meie lapsepõlvekodus sündis Minna perre veel poeg Andres. Edasi ehitasid Minna ja Kusta juba oma kodu Mikitamäele. Tütar Karin sündis juba Mikitamäel.

3.2. Minna õde Helju Ridali

Joonis 24. Helju Ridali aastal 2016 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Nimeta kolm omadussõna, mis iseloomustavad Minnat kõige paremini.

Soe, südamlrik, rõõmsameelne, krutskitega; samas ka muret väga sügaval sisemuses kande.

Milline ta õena on?

Väga hooliv. Alati mõista, aidata ja toetada püüdev.

Mis on tema jaoks oluline?

See, et ta perel, tema lastel ja lastelastel oleks elu korras. Toetab abivajajaid (nt külas) isegi siis, kui ta ise füüsiliselt enam hästi ei suudagi.

Milline oli teie lapsepõlvkodu?

Meie lapsepõlvkodu Pähna talu Mäe vallas oli tavaline 1930ndatel vanaisa poolt rajatud talu keset soist maastikku. Kodumaja oli ruumikas (neli tuba), majapidamishooned, avarad õu ja aed. Naabrid olid poole kilomeetri raadiuses. Elanikke oli erinevatel perioodidel rohkem või vähem. Talu rajamise ajal ja vahetult pärast seda elasid seal vanaisa ja vanaema kõrval kõik nende neli last. Meie vanemate abiellumise järel elasid talus Filipp ja Anna, nende tütar Maria kahe tütrega (Linda ja Aino), nende poeg Jüri (Georgi), meie vanemad Andrei ja Veera (lell Vassili oli surma saanud). Siis sündisid lapsed (Helju, Minna, Helve). 1950ndatel surid Filipp ja Anna, oma pere lõi ja lahkus kodust Jüri, abiellus Linda Parve. Aino Parve abiellumise järel (1958) lahkus ka Maria Parve oma tütre juurde. Majja jäi Andrei Variksoo pere, aga mitte kauaks. 1961. aastal suri isa Andrei.

Kodus oli alati palju rahvast, oma pere kõrval suheldi intensiivselt naabritega. Kolhoosiaja alguses oli meie laudas hobusetall, seega koguneti hommikul tööle minekuks just meie õue, kööki või tuppa. Seal siis jagas brigadir tööülesanded kätte. Lastena suhtlesime naabrilastega (Orgu, Püve, Uurimäe, kahe Hainsoo pere lastega). Nendega mängiti või käidi koos karjas (igal perel tohtis olla üks lehm ja mõni lammas).

Pühapäeva peeti, samuti peeti kinni kirikupühadest. Siis tööd ei tehtud. Hiljem, kui ema Veera jäi lastega üksi, tuli tööd teha juba igal ajal.

Talvel olid elutoas kangaspuud, kooti nii vaipu, tekke, rätikuid ja isegi villast kangast, millest näiteks olid Heljul ja Minnal Mikitamäe koolis õppides seljas pruunid kleidid (Tsolgo külast pärit sugulane Veera Lepisto oli need kenasti ristpistes tikandiga kaunistanud). Tikiti, kooti kampsuneid, kindaid, sokke, heegeldati (lausa kardinaid).

Kevadest sügiseni olid lõppematud põllutööd füüsiliselt väga rasked.

Meil on olnud rahulik lapsepõlv: oli kindel ja turvaline kodu, olid vanemad ja teised lähedased, oli tegutsev külakogukond ja palju lapsi külas. See, et kooli tuli talvel kolm kilomeetrit läbi sügava lume sumbata, tundus tollal nii tavaline.

Kodus õppisime käsitööd tegema ja saime kõigi põllutööde algkursuse, eelkõige töösse suhtumise: töö tuleb teha nii hästi kui võimalik ja õigeks ajaks. Minna on selle oskuse omandanud meist kõigist kõige paremini.

3.3. Minna tütar Külli Luik

Joonis 25. Külli Luik aastal 2010 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Mis on esimene asi, mis meelde tuleb, kui sa oma emale mõtled?

Mul oli kooli ajal kõige noorem ema. Kui oli vaja andmeid vanemate ametitest ja vanustest, olin uhke, et minu emal on vanust kõige vähem.

Kõige esimene mälestus vanematest on umbes aastasena, kui olin ema süles ja pimedas üle hoovi minnes isa meid ehmatas.

Nimeta kolm omadussõna, mis iseloomustavad Minnat kõige paremini.

Kirjutamise peale on talle päris palju annet antud. Talle meeldis juba minu kirjandeid parandada ja lisada sinna värvikaid looduskirjeldusi. Kooli ajal olin isegi pahane, et minu kirjutatu ei sobinud, aga pean tunnistama, et tema tekst oli ilusam.

Milline ta emana on?

Hoolitsev.

Mis on tema jaoks oluline?

Et meil läheks kõik hästi.

Milline oli teie lapsepõlvkodu?

Lapsepõlvkodu oli meil pisike: kaks tuba ja köök. Mäletan, kui suures toas polnud veel põrandat ja ahju taha sai ennast ära peita.

Koduga seoses tuleb meelde üks juhtum, kui meie kolmekesi (Andres, Maarika ja mina) ronisime põõningul ja meil oli pikendusjuhtmega valgustus. Ühendused olid ohtlikud ja nii tekkiski lühis ja ühel hetkel ronis tuli mööda seina üles. Kustutasin selle kuidagi ära ja siis põgenesime alla nii kiiresti kui saime. Olin ju kõige vanem, nii umbes kümnene. Ema käest sain kõvasti kiita, et ära kustutasin. See oli minu jaoks oluline, sest hirm oli väga suur.

3.4. Minna poeg Andres Hainsoo

Joonis 26. Andres Hainsoo aastal 2016 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Mis on esimene asi, mis meelde tuleb, kui sa oma emale mõtled?

Maitsev süük ja seto laul.

Nimeta kolm omadussõna, mis iseloomustavad Minnat kõige paremini.

Hooliv, armastav ja heasüdamlik.

Milline ta emana on?

Hooliv, abivalmis ning suurepärane ema.

Mis on tema jaoks oluline?

Lähedaste käekäik ja tervis.

Milline oli teie lapsepõlvkodu?

Tagasihoidlik, hubane väike majake.

3.5. Minna tütar Karin Tuul

Joonis 27. Karin Tuul aastal 2016 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Mis on esimene asi, mis meelde tuleb, kui sa oma emale mõtled?

Laulude loomine ja käsitöö.

Nimeta kolm omadussõna, mis iseloomustavad Minnat kõige paremini.

Kohusetundlik, nõudlik ning aus.

Milline ta emana on?

Oma lastelt on ta alati nõudnud, et oma lubadustest tuleb kinni pidada. Kõike mida sa teed, pead tegema hästi.

Mis on tema jaoks oluline?

Tema jaoks on pere kõige tähtsam. See, et koju tulles on alati tuba soe ja toit valmis tehtud. Tema uksele kõiki vastu võtmas. Jõuludeks kõikidele perekonnaliikmetele kootud villased sokid. Laulude loomine ja nende esitamine. Leelokoor Helmine.

Milline oli teie lapsepõlvkodu?

Tagasihoidlik, puhas, koogilõhnaline.

3.6. Minna lapselaps Märt Luik

Joonis 28. Märt Luik aastal 2016 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Nimeta kolm omadussõna, mis iseloomustavad Minnat kõige paremini.

Usin, kultuurne ning hooliv.

Milline ta vanaemana on?

Abistav, kui vaja. Karistav, kui oled selle ära teeninud. Ta on kasvatanud tublid lapsed ja lapselapsed. Jaganud meile teadmisi ja elutarkusi.

Milline on kõige meeldejäävam lugu vanaemaga seoses?

Kui väiksena sai suvel Mikitamäel oldud, oli tavaline, et laual oli Värska vesi, ja et kui vanaemale tulid külalised, siis ei saanud aru, millest räägiti. Meeldejääv on ka see, kui ta viis kohalikele pidudele, kus kõik olid uhkelt riides ja laulsid. Laulusõnadest ei saanud ma ka midagi aru, aga kõlas hästi.

3.7. Minna lapselaps Ehtel Hainsoo

Joonis 29. Ehtel Hainsoo aastal 2016 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Nimeta kolm omadussõna, mis iseloomustavad Minnat kõige paremini.

Lahkus, hoolivus ja armastus.

Milline ta vanaemana on?

Kõige parem vanaema, keda üks lapselaps endale tahta võib. Tema juurde lähed alati nagu naerul ning tead, et vanaema ootab sind alati külla. Vanaema juurest lahkudes on alati tuju hea ja nagu naerul ning kõht täis. Supervanaema, kes pakatab energias ning tegeleb lisaks kodustele toimetustele ka kooris laulmise ning vaipade ja sokkide-kinnaste meisterdamisega. Tubli vanaema, kes jõuab ja teeb kõike ning armastab oma perekonda väga.

Milline on kõige meeldejäävam lugu vanaemaga seoses?

Vanaema läks Värskasse Seto Talumuuseumisse esinema ja sellel ajal olin mina vanaema juures külas. Vanaema võttis mu sinna kaasa, me läksime bussi peale, kus

oli palju teisi vanaema laulukoori lauljaid. Kohale jõudes sain mina etendust nautida ja vanaema laulis laval. Teda laulmas kuuldes ja nähes tunnen end alati väga uhkelt, sest see vinge laulja on minu vanaema.

3.8. Leelokoori juhendaja Sulo Nurmeots

Joonis 30. Sulo Nurmeots aastal 2016 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Nimeta kolm omadussõna, mis iseloomustavad Minnat kõige paremini.

Ääretult kohusetruu, siiralt sõnapidav ning lõpmatuseni kodu ja peret hoidev.

Milline inimene ta on?

Lisaks eeltoodule on Minna oma iseloomuomadused saanud oma vanematelt – eelkõige emalt. Juba maast madalast on Minna sisendanud enesesse pisiku, et kui midagi elus saavutada, siis selleks tuleb järjepidevalt tööd teha. Minna elu ongi kulgenud töötegemise tähe all. Minna ei ole ennast pühendanud ühele-kahele suunale vaid vastupidi – tema helge ja kaine mõistus ning kuldsed käed viivad mistahes tööd lõpule. Ta oli võrdväärne ehituspartner abikaasa Kustile armsa kodu ja eluaseme ehitamisel ja rajamisel, selle ümbruse kujundamisel ning korrashoidmisel ja teeb seda tänaseni.

Minna on oma armas ja kordumatu ema lastele, vanaema lastelastele ja vanavanaema lastelastelastele. Selle kõige taga on tohutu hool, higi ja vaev, aga see on end tasunud kuhjaga, sest Minna võib oma järglastest üksnes rõõmu ja heameelt tunda, kuna kõik nad astuvad ühte ja õiget Minna poolt ettenäidatud sammu.

Minna on olnud ja on tänaseni võrratu kokk. Tema supid, praed, kissellid, koogid ja küpsetised, moosid ja hoidised olid ja on siiani alati maitsvad ja söömakutsuvad.

Eriline koht Minna töödes ja toimetamistes on kaunil käsitööl. Kes ei teaks Minna maitsekalt kootud mitmevärvilisi kauneid pörandakatteid, vaipu, kindaid, käpikuid, põlvikuid, sukki-sokke, kirevaid vöösid ja säravaid käisekirju, põnevaid põllesid ja lumivalgeid pealinikuid? Kangasteljed-peeled, mitut sorti kudumisvardad ja õmblusmasin on Minna elu lahutamatud osad.

Minna kodu on alati korras ja hooldatud. Seda tõestab mitmel korral valla kaunima kodu konkursilt saadud tunnustus. Minna on tänini ettevõtlik ja edasipüüdev. Et Minna oskab kõrgelt hinnata sõprust ja head läbisaamist kaaslastega, siis on tal sõpru ja mõttekaaslasi ka omajagu.

Kui Minna-taolisi töökaid inimesi oleks natukenegi rohkem, oleks nurinat, torinat ja rahulolematust meie keskel tunduvalt vähem.

Milline roll on Minnal leelokooris Helmine?

Minna on leelokoori Helmine hing ja süda. Teame kõik, et läbi Helmise on Minna võitnud tervelt seitse Seto kuningriigi sõnolise tiitlit. Minna on loonud laule ja teinud sõnu väga paljudele viisidele. Minna roll kooris on väga tähelepanuväärne. Ma ei eksi, kui ütlen, et Minna on koori vaimne ema. Minna annab nõu riietumise osas, ehete hoidmise ja kandmise osas, seto naise „pea tegemise ja ehtimise osas“. Minna järgib ka ise alati väga täpselt seto riiete kandmise nõudeid.

Kui palju ta panustab Leelokoori Helmine?

Arvan, et Minna peamine panus koori on tema jäägitu pühendumus ja andumus. Tema siirad ja südamest tulevad õpetussõnad kooriliikmetele, paarkümmend kaustikutäit seto laulusõnu, mida koor heameelega laulab. Kõige suurem panus on see, et ta on toonud koori laulma oma tütre Karini ja türetütred Brittany ja Bianca.

3.9. Leelokoori liige Helju Kosemäe

Joonis 31. Helju Kosemäe aastal 2016 (Foto: M. Hainsoo erakogu)

Nimeta kolm omadussõna, mis iseloomustavad Minnat kõige paremini.

Andekas, töökas ja abivalmis.

Milline inimene ta on?

Seltsiv, tähelepanelik, hooliv ning hea huumorisoonega.

Milline roll on Minnal leelokooris Helmene?

Pearoll. Ta teeb sõnu ja seab viise.

Kui palju ta panustab koori?

Arvan, et väga palju. Ta panustab kogu hinge.

3.10. Setu kultuuritegelane Aare Hõrn

Joonis 32. Aare Hõrn aastal 2016 (Foto: setomaa.ee)

Nimetage kolm omadussõna, mis iseloomustavad Minnat kõige paremini.

Rahulik, sõbralik ja andõkas.

Milline on Minna roll Seto kultuuris?

Minna om üts parembit seto sõnolisi ja kõgõ valms seto lauluga nii Setomaal ku muijal ülesastma. Timä sõna omma väigä täpse ja väigä ilosa, timä helü om tuu õigõ seto helü.

Milline on kõige meeldejäavam lugu Minnaga seoses?

Mul üttegi säänest erälde luku olõiq, a ma parhilla mõtli õt pilt, mis mul silmä ette tulõ, om sääne: Minna om kõgõ leelokoori keskpaigah nigu mesiläseimä sülemi, timä om kõgõ laulu ja laulupargi keskpaik.

KOKKUVÕTE

Tegin uurimistöö oma vanaema Minna Hainsoost, sest tahtsin teada, mis ajendas teda tegelema seto leeloga. Sain palju teada tema vanematest, lapsepõlvkodust, oma kodu ehitamisest, perest ning teistest olulisematest sündmustest tema elus.

Põhiosa minu tööst moodustab intervjuu vanaemaga. Lisaks on töösse toodud väljavõtteid ajalehtedest, ERR-i arhiivi telesaadetest ja artiklitest, mis uurivad leelokoor Helmise tegevust. Intervjueerisin vanaema õdesid, lapsi ja lapselapsi ning temaga lähedalt seotud inimesi. Lisasin fotosid vanaema fotoalbumitest.

Minu vanaema elu on olnud põnev. Tal on suur pere, keda ta peab väga oluliseks. Ta on ehitanud oma perele kodu. Kuigi ta sai koolis käia ainult seitse klassi, on ta tänu oma hobile tunnustatud kui seitsmekordne Seto Kuningriigi sõnoline.

Edaspidi on võimalus uurida vanaema loomingut, mida mina oma töös väga lühidalt käsitlesin.

RESÜMEE

My grandmother Minna Hainsoo, the keeper and promoter of Seto culture

I made my research about my grandmother Minna Hainsoo, because I wanted to know what prompted her to engage in seto leelo. I found out a lot about her parents, childhood home, building her own home, about her family and other important events in her life.

Main part of my research are interviews with my grandmother. In addition, the work includes information from newspapers, Estonian national broadcasting archive footage and articles that investigate the activities of the choir Helmine. I interviewed her sisters, children and grandchildren. I also added photos from her photo albums.

My grandmother's life has been really interesting. She has a huge family, who is really important to her. She has built her own home for her family. Even though she went to school only for 7 years, thanks to her hobby, she is honoured as a seven time winner of the songwriter competition in Seto Kingdom.

In future research there is an opportunity to study more about her work as a songwriter, because I didn't write much about it in the present work.

KASUTATUD KIRJANDUS

Hainsoo, M. 2015. Hainsoo Minna mälestused. Kirja pandud detsember 2015 – detsember 2016 töö autori poolt.

Leppoja, A. 1999. Leelotasime lumises Lõuna-Karjalas. – Setomaa aprill.

Maasikas, M. 1997. Päev Setu kuningriigis. <https://arhiiv.err.ee/vaata/paev-setu-kuningriigis> (09.05.2017).

Nutov, M. 2011. Kuis karata setu kargust? – Maaleht 29.12.

Nutov, M. 2012. Kuninga sõnoline: „Latsile tulõ seto kiilt opada“. – Setomaa 4.09.

Nutov, M. 2014. Hainsoo Minna om valitu imelidsõst vanaimäst. – Setomaa 27.11.

Sarv, Õ. 2015. 20 aastaka Seto Kuningriike sõnolisi laulu'. Tartu: Greif trükikoda

Valkna, H. 2006. Seto leelo. <https://arhiiv.err.ee/vaata/seto-leelo> (09.05.2017).

Vananurm, I. 1999. Kontaktid on meile tähtsad – Kuni su küla veel elab... Koostanud Jüriöö, V. Tartu: Setomaa Rahvahariduse Selts

Kark, M., Lauri, M. 2010. Prillitoos:187. <https://arhiiv.err.ee/vaata/prillitoos-187> (09.05.2017).

LISAD

Lisa 1. Minna esimene võidulaul „Kuningriigi pääliin“

Kui siin vana ära vässö, mar'a vässö maamakõno.

Lätsi tunnist tukastama, tükist aost suigahtama.

Näie-ks unda ullikõnõ, ime-ks –unda imekene:

pääliina siiä pandsõ, Tallinna küll siia tahtsõ.

Tulli-ks kalle kaubatii, rassõ tulli rahatii.

Saimõ-ks liina linnukõsõst, pääliina provvakõsõst.

Mi ka-ks saimõ rivi peale, uhkidõ otsa peale.

Kuigi-ks uni ärä uido, paha uni pagõsigi.

Tundsõ-ks, olõ pumah kotoh, suurõl seol Setomaala,

perüs olõ pääliinah, luulõ jo Luhamaala.

Olõ-ks ehtnü ehtilla, vaesidõ vaihilla.

Om siih hõpõ hõimukõnõ, suuri seto suukõnõ.

Näe siih sõlgi sõudvata, linikuta liikuvata.

Ilo-ks ommõ siiä astnu, uma-ks kodo siiä murdnu.

Siih mi ime ilotammõ, vana-ks -immi vallatammõ.

Lisa 2. Minna teine võidulaul „Seto hopõn“

Olli ese, olli ese mul noorõkõnõ,
poolõst olli, poolõst olli tä poisikõnõ.
Ostsõ varsa, ostsõ varsa meil vanaesä,
noore varsa, noore varsa tõi vankre ette.
Suitset lasõ-õs, suitset lasõ-õs ta suuho panda,
päitsitä, päitsitä küll pää liki.
Kasve-ks hopõn, kasve hoppõn nii kasve ese,
tüü veereh, tüü veereh nä tugõvasta.
Saie-ks húa, saie húa meil hiirohopõn,
vali-ks hopõn, vali hopõn sai vankri ette.
Lätsi.ks tüüda, lätsi kui tüüda nä tegemähe,
kinä-ks põldo, kina kui põldo kündimähe.
Vahi-is hiiro, vahi-is küll hiiro vao vaihõl,
hiiro-ks vahi-is, hiiro vahi-is küll hitskmõlla.
Tunnih teivä, tunni teivä nä tuhat tüüda,
minotih, minotih küll mitukümmend.
Nii sai leibä, nii sai leibä meil lavva peale,
nii sai putru, nii sai putru perrelle.

Lisa 3. Minna kolmas võidulaul „Imä“

Mar'a oll mul maamakõnõ,
maama, maamakõnõ,
imekene helläkene.

Käve laulul lauda vahet,
tanomilla tandsosammol.

Saa-as täl illo igävestä,
kallist ello kavvõndõsta –
murrõ murri moro pääle,
leina litsi, ime liki.

Ime ikk sis otsalda,
nuutsõ õga nuka takah.

Jäi täl kolmi kanapoiga,
tuvi kolmi tütrekõista.

Mõista-as mi küll hobõst hoita,
armas jovva-as atra kanda.

Kirmaski meid kolmi kutsi,
tandsoplatsi meidä tahtsõ.

Talotüü jäi ime tetä',
nuu' hoolõ' tälle haarta'.

Inne valgõ't lauda valõ,
inne ako asõlt ai.

valgõ löüdse virkse vaihõlt,

hämmär aigo hitskmõlta.
Üü aol langa iskse,
kuuvalul kangast kudi.
Tull kui suuri suvõkõnõ,
hal'as hainaaokõnõ,
lää-äs tä nimest niidu peale,
var'ost haina vaalu pääle.
Selle tunnõ-õs leevä leinä,
leevä lein, piimä põuda.
Rassõ tüü raputõlli,
suurõ hoolõ haigõst haari.
Varra veime Verskahe,
varra liiva lesatama.
Massa saasi maama vaiva,
ime hellä hoolõkõsõ.
kallelt võta kaala ümbrelt,
panõs peo viil põsõ peale.

Lisa 4. Minna neljas võidulaul „Seto lipp“

Tulli üles hummogulla, viske silmä' siia poolõ.

Kas om kuulta' kuninga päiv, aupäivä astuvata?

Nõsti üles seto lipu, käise kirä korgõhe.

Uma lipp sai õnnistus, papil lasi palvõ pitä.

Valgõ saa siin vahti pia, hoia umma Setomaada.

Umme siiä kokko kutsu, imelatsi Eestimaalta.

Valvada sul pall'o valdu, mito valda, tuhat tallo.

Sinnolt küünü küüsümähe, vana naane nõudõmahe.

Kas näet korgõst kavvõndõhe, peale puida piiri taadõ?

Inne kae sis ida poolõ, viska silmä Vinnemaalõ.

Kas sääi piiri umah paiga, mastõra mi maa päällä.

Omma piiril piirimehe, väläh omma vahimehe.

Saa-ai sis sõita sõaväe, viirdüda joht vainuväe.

Ime küünü küsümähe, paaba viil ma pallõmahe.

olõ mar'a maarahvas, põllu- olõ mi -pidäja.

Põld meil põllõ pikkunõ, linikeldä laiunõ.

Vahel vihm vilä võtt, põud and põntsu mi põllul.

Pallõ ilma ilosata, pallõ süüst sumõdata.

Hoidkõ uhkõlt umma lippu, käüsekirja kirivätä.

TENOKIRI

Minna Hainsoo

Su laul „Kuulatsõ kulätamah“
sai Uma Laulu võistlusõl

Eesti Rahvaluulõarhiivi eräavvohinna
kõgõ parõmba vana rahvalaulu moodu perrä
tettü laulu iist.

Tennämi Sinno umakeelitside laulõ
konkursist „Uma laul“ ossa võtmisõ iist.

Ingrid Rüütel
Žürii esinaanõ

Võro Instituut
Eesti Kirjandusmuuseum

25. mahlakuu pääväl 2008. a. Võrol

Lisa 6. Minna viies võidulaul „Leelo“

Ilo, ilo vasta tull iku-, ikusilmil,
leelo, leelo vasta kui leinaline.
Ilo-ks, ilo üteli mul läbi, läbi iku,
selet, selet läbi tä selge silmävii:
s'oo-ks, s'oo murõh küll ommõ meida murdnu,
litsõ-ks, litsõ-ks leelo tä liki, liki maada.
Kui ar, kui ar kaosõ siist leelo-, leelohelü,
kaosõ, kaosõ kodo siist kogo-, kogonista.
Siin õks, siin õks liikvõl om liina-, liinamihe,
näta-ks, nätähiiret om herrä-, herräkeisi.
Leelot, leelot kirja nä kiro-, kirotasõ,
tahtva, tahtva kanda küll kavvõ-, kavvõndõhe,
illo, illo viia Unesko ussõ taadõ.
Saa-ai, saa-ai sealt küll iäl ilopaika,
leelo, leelo päive küll lähko-, lähkokõisi.
Ime-ks, ime ütli ma ilo-, ilolõgi,
selge, selgeh ütli sääli seto, seto keeleh:
„Kuni-ks, kuni elä viil ime-, imekene,
kuni, kuni linik mul liki, liki päädä,
kuni-ks, kuni latsõ mu lavva, lavva ümber,
lastõ, lastõ helü viil hällü-, hällüpaika,
lasõ-õi, lasõ-õi leelol ma liiga, liiga tetä,

õga-ks, õga kanda joht kavvõ-, kavvõndõhe.“

Kavvõh, kavvõh pall'o lätt papõ-, papõrita,

sinna-ks, sinna kinä küll leelo, leelokirä,

peale-ks, peale sõna viil rassõ siidiplaadi.

Ilo-ks, ilo siiä jääs elä-, elämähe,

leelo-ks, leelo au- mu -lavva, -lavva peale.

Üteh, üteh lääne viil ilo-, ilopaika,

linik-, linikpää-ks mi üteh leelo-, leelotamõ.

Lisa 7. Minna kuues võidulaul „Seto kiil“

Naka, naka sõsar ma siin küll sõnutama,
seto, seto keelest ma naane kõnõlõma.
Sündü, sündü ilma ma selle seto perre,
sündü, sündü latsi ma nulgah Polotah.
Vilets, vilets olli siis vinne, vinne aigo,
olli, olli riigi küll santse säädüse.
Opma, opma peime mi kinnä kirakiiltä,
uma-ks, uma keele mi peime unõhtama.
Anna-ks, anna teno ma ummil vanõmbillõ,
kalle, kalle teno ma ummil kasvajatail.
Olli, olli kodi mul selget seto usko,
selget, selget usko nii mustist, mustist muudo.
Luku, luku peeti säääl leelo, leelo sõnost,
selle, selle käki-is na sõnno kelderehe,
leelo, leelosõnno joht saada-as sunnitüüle.
Mamma, mammakõnõ läts kinä põllu peale,
laulu, laulusõnul tä käve lauda vahet.
Selle selle keeli jäi siiä kõnõlõma,
ilo-, ilosõna küll siiä' elämähe.
Opkõ-ks, opkõ, latsõ, ti ummaseto kiilt,
hoitkõ, hoitkõ, kallelt ti uma imaäkiiltä.

Lisa 8. Minna seitsmes võidulaul „Liinaseto ja maaseto“

Liinaseto saksa muudo
kandva seerket seerega.
Maasetol matsi muud
seere tsiasitaga.
Näil kaabu ommõ kimmält kukrul
meil mütsüloto liki pääd.
Liinah pakso palganumbre
a meil vaid kats om karmaneh.
Nä kääva rikka restorani
umma rahha raiskama.
A meil om kohvik umah köögih
uma laja lavva takah.
Sääl kohvikruus mass mito eurot
mõistai õmnnõ minka iist.
Meil ei massa midagi
saa kätte seitsme sendiga.
Nä mitmet markõ kõrraga
segi kurko kaldas.
Mi poodiviina ei putuki
harva hansat võtamõ.
Tu pand kõik ime ilolõ
kullä naase kulatama
Sääme säлга seto rõiva
pikä linke liki pääd.
A liin ei salli liniket
põlgas põllõ pidäjet.

Kui ar tulõ kina kevvai
kinä kevvai, summõ suvi
Liinaseto maalõ saava
kulla ütte kuningriike
Olõi vihha mi vaihõl
süldä vaihõl sõlõkandjeil.